

DOI <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2025-3.18>
УДК 338.43:631.1

Чорнобай Д. М.

*здобувач третього рівня вищої освіти «Доктор філософії»
спеціальності «Менеджмент»,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»,
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: chornobay.denys.7@gmail.com
ORCID: 0009-0002-9920-2237*

СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗНАЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація

Сільські території є важливим складником економічного, соціального й екологічного розвитку кожної країни. Їхній розвиток великою мірою залежить від ефективного використання підприємницького потенціалу – ресурсу, який має ключове значення для забезпечення сталого розвитку.

Сільські території України відіграють важливу роль у гарантуванні продовольчої безпеки, збереженні природного середовища, розвитку національної культури та традицій. Сучасні трансформаційні процеси в Україні, зумовлені як внутрішніми соціально-економічними змінами, так і зовнішніми викликами, зокрема війною, актуалізують потребу переосмислення стратегій розвитку сільських територій. Одним із ключових чинників такого розвитку є підприємницький потенціал, який здатен стати основою для мобілізації внутрішніх ресурсів, стимулювання економічного зростання, створення нових робочих місць та формування сталих громад.

Сільські громади в умовах децентралізації набули нових повноважень у питаннях розвитку місцевого бізнесу, проте реалізація цих повноважень значною мірою залежить від здатності активізувати наявний підприємницький потенціал.

Розкрито сутність підприємницького потенціалу сільських територій, досліджено його основні структурні компоненти й особливості формування в сучасних умовах. Розглянуто ключові чинники, що впливають на ефективність використання підприємницького потенціалу у процесі сталого розвитку сільських громад. Окреслено значення підприємництва як важливого інструменту зміцнення економіки, підвищення добробуту населення та активізації людського капіталу в сільській місцевості.

Ключові слова: підприємницький потенціал, сільські території, сталий розвиток, людський капітал, підприємництво, розвиток громад.

Вступ. Сільські території України мають значний ресурсний, демографічний і культурний потенціал, однак їхній соціально-економічний розвиток часто гальмується структурною відсталістю, депопуляцією, низькою інвестиційною привабливістю та обмеженим доступом до фінансових, інформаційних і технологічних ресурсів. У цих умовах особливого значення набуває підприємницький потенціал як внутрішній рушій розвитку сільських громад, який здатен забезпечити економічну самодостатність, зайнятість, підвищення якості життя населення та сталий розвиток сільських територій.

Мета роботи полягає у визначенні сутності, особливостей і значення підприємницького потенціалу для забезпечення комплексного сталого розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання розвитку сільських територій фігурує перед багатьма викликами сьогодення, як зовнішніми, так і внутрішніми, що мають вагомe значення не тільки для селян і аграрних товаровиробників, але й для покупців і платників податків. Дані виклики потребують переосмислення цілей аграрної політики, конфігурацій її розвитку та втілення. Відбувається своєрідна еволюція: від типової галузевої аграрної політики до спрямованої на багатофункціональність поведінки розвитку села, суттєвим елементом якої є збалансований розвиток сільського господарства й інших новітніх галузей агропромислової економіки, соціальний розвиток і збереження навколишнього природного середовища [10, с. 25].

Вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних основ формування і використання підприємницького потенціалу сільських територій, особливостей функціонування сільського підприємництва зроблено відомими представниками вітчизняної наукової школи (Л. Абалкін, О. Амоша, В. Бойко, А. Бутенко, О. Бородіна, Ф. Важинський, В. Вітвіцький, І. Гадзало, Ю. Губені, В. Жук, Л. Забуранна, Т. Зінчук, Т. Гоголь, І. Кравчук, М. Лесів, Ю. Лупенко, М. Малік, М. Мельник, О. Николюк, Н. Резнік, П. Коренюк, П. Саблук, О. Скидан, В. Ткачук, Є. Хлобистов, Г. Черевко, Т. Швець, О. Шпикуляк та інші). Науковцями змістовно досліджено й розкрито основні аспекти й особливості формування і використання підприємницького потенціалу сільських територій, проте подальших досліджень потребують проблеми розвитку підприємницького потенціалу сільських територій і управління ним в умовах швидких економічних, соціальних, політичних змін.

У науковий ужиток термін «потенціал» увів Арістотель, що дослівно означало «рушійну силу», «можливість». Латинський термін *potentia* – «сила, спроможність, потужність», інтерпретувався як можливість виникнення нового прояву, що є в реальній дійсності [6, с. 183].

Нині термін «потенціал» уживається із прив'язкою до сучасності й характеризується перспективними запасами, можливостями, потужностями, як-от природно-ресурсний потенціал, демографічний потенціал, підприємницький потенціал території.

Українські вчені Я. Гадзало, В. Жук, К. Ващенко, В. Кампо, Е. Лібанова окреслюють такі функції підприємництва в комплексному розвитку територій: раціональне комбінування ресурсів, факторів виробництва на інноваційній основі; організація і керування виробництвом для одержання підприємницького доходу; організаційна комбінація для уникнення зовнішніх ризиків і загроз [3, с. 135; 4, с. 74].

У функціональному аспекті підприємницький потенціал є сукупністю соціально-економічних функцій, що характеризують трудову, виробничу, фінансову, податкову, інвестиційну, інноваційну, інфраструктурну складові частини потенційних можливостей підприємницького сектору економіки. У цільовому аспекті підприємницький потенціал є сукупністю можливостей досягнення системи підприємницьких цілей для конкретного суб'єкта господарювання [7].

Підприємницький потенціал сільських територій можна визначити як сукупність наявних ресурсів, можливостей і здібностей, які покликані забезпечити створення та розвиток бізнесу в сільській місцевості. Основні складники підприємницького потенціалу представлені на рис. 1.

Рис. 1. Складники підприємницького потенціалу сільських територій

До основних компонентів підприємницького потенціалу можна віднести:

- *людський капітал*: рівень освіти, наявність підприємницьких компетентностей, лідерських якостей, мотивації та ініціативи місцевих жителів;
- *природні ресурси*: земля, вода, лісові масиви, корисні копалини, які можуть бути використані для аграрного виробництва чи організації інших видів підприємницької діяльності (переробка, зелений туризм);
- *інноваційний потенціал*: здатність упроваджувати нові технології, використовувати цифрові платформи, адаптувати сучасні бізнес-моделі;
- *інфраструктуру*: охоплює соціальну, транспортну та комунікаційну інфраструктуру. Якісні дороги та доступ до інтернету є необхідними для функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, розширення ринків збуту і залучення інвестицій;
- *інституційне середовище*: наявність підтримуючих інститутів – органів місцевого самоврядування, освітніх закладів, дорадчих служб, кооперативів.

Саме сукупність ресурсів, умов, здібностей і можливостей місцевого населення до ведення підприємницької діяльності, яка сприяє соціально-економічному розвитку громади та забезпечує реалізацію конкурентних переваг території, і характеризує підприємницький потенціал сільських територій.

Отже, підприємницький потенціал не є лише функцією економічних ресурсів, а значною мірою залежить від ментальних настанов, цінностей, організаційної культури та рівня згуртованості в межах сільської громади.

Підприємницький потенціал сільських територій – це не лише економічна категорія, а й соціокультурна, інституційна та стратегічна складова частина розвитку громад. Він є фундаментом для подолання багаторічної периферійності села, його трансформації у простір гідного життя, активної участі та сталого зростання.

Сільські громади в умовах децентралізації набули нових повноважень у питаннях розвитку місцевого бізнесу, проте реалізація цих повноважень значною мірою залежить від здатності активізувати наявний підприємницький потенціал.

Формування підприємницького потенціалу сільських територій має низку специфічних особливостей, зумовлених як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, як-от:

1. *Обмежений доступ до ринків та інфраструктури.* Віддаленість від центрів економічної активності ускладнює логістику, підвищує витрати та знижує конкурентоспроможність сільського підприємництва.
2. *Низький рівень фінансової інклюзії.* Сільські підприємці мають менший доступ до кредитів, грантів, що обмежує масштабування їхньої діяльності.
3. *Освітній розрив і відсутність бізнес-навичок.* Значна частина населення не володіє сучасними інструментами управління, маркетингу, цифровізації, що стримує ініціативу.
4. *Міграційні процеси та демографічна криза.* Відтік молоді із сіл зменшує людський капітал і позбавляє громади новаторських ідей.
5. *Сильна залежність від аграрного сектору.* Підприємницький потенціал часто звужується до сільсько-господарського виробництва, не охоплює сфери послуг, ремесел, туризму, переробки тощо.

Сільські території мають свою специфіку, яка впливає на формування та реалізацію підприємницького потенціалу, як-от:

- фрагментованість ринку й обмежений попит через малу щільність населення;
- сезонність і природна залежність діяльності, особливо в аграрному секторі;
- слабкість інфраструктури, зокрема транспортної та цифрової;
- сірація молоді в міста чи за кордон, що призводить до старіння населення;
- низька підприємницька культура – відсутність досвіду, страх перед ризиком, обмежений доступ до інформації.

Однак саме вищезазначене створює передумови для розвитку альтернативних, інноваційних напрямів – агротуризму, переробки, ремесел, еко- та крафтового виробництва, цифрового фермерства.

Попри вказану специфіку, розвиток підприємницького потенціалу можливий за умови цілеспрямованої підтримки на місцевому, регіональному та національному рівнях. Ефективними інструментами тут виступають:

- навчальні та менторські програми;
- розвиток сільськогосподарських кооперативів;
- створення бізнес-інкубаторів і хабів у сільській місцевості;
- упровадження програм державної, грантової та донорської підтримки;
- розширення доступу до цифрових інструментів (електронна комерція, цифровий маркетинг, CRM-системи тощо).

Підприємницький потенціал сільських територій є потужним ресурсом, здатним забезпечити самодостатність громад, сприяти економічному зростанню та зміцненню соціальної стабільності. У сучасних умовах саме підприємництво має стати основою регіонального розвитку, інструментом ефективного використання потенціалу та головним рушієм сталого розвитку сільських територій України. Підприємницький потенціал є ключовим чинником формування сталих сільських громад, оскільки:

- *сприяє економічному зростанню.* Створення нових робочих місць, розвиток малого й середнього бізнесу дозволяє зменшити рівень безробіття та залежність населення від соціальних трансфертів;
- *підвищує самодостатність громад.* Розвиток підприємництва знижує зовнішню залежність від державних програм і субсидій;
- *стимулює локальну ініціативу.* Активізація підприємницької діяльності мотивує мешканців брати на себе відповідальність за розвиток своєї громади;
- *формує середній клас.* Успішні підприємці в селах стають носіями прогресивних цінностей, зразками соціального лідерства та рушіями змін;
- *сприяє збереженню та відновленню культурної спадщини.* Через розвиток сільського туризму, ремесел, локального брендингу зростає інтерес до збереження унікальності територій.

Значення підприємницького потенціалу особливо актуалізується в умовах воєнного та післявоєнного відновлення України, коли необхідно активізувати внутрішні ресурси розвитку громад і залучити до економічного життя широкі верстви населення.

Відновлення економіки після війни відкриває нові можливості для розвитку сільських територій. Серед ключових перспектив:

- програми державної підтримки підприємництва (дотації, гранти, пільгові кредити, податкові стимули тощо);
- залучення міжнародної допомоги (підтримка ООН, ЄС, FAO, USAID у проєктах розвитку сільського підприємництва);
- цифровізація сільської економіки (розвиток платформ для онлайн-торгівлі, навчання, менторства);
- зростання попиту на локальні й екологічно чисті продукти, розвиток зеленого туризму, фуд-кластерів;

- освітні ініціативи (створення центрів підприємницької освіти у громадах);
- інтеграція ветеранів і ВПО у підприємницьку діяльність у селі.

Основним економічним чинником розвитку сільських територій є аграрний сектор. Однак ефективність сільського господарства часто знижується через застарілі технології, відсутність інвестицій і кваліфікованої робочої сили. Сучасні виклики вимагають диверсифікації економічної діяльності сільських територій, розвитку альтернативних галузей, як-от переробка, екотуризм, зелена енергетика, мале та середнє підприємництво.

У концептуальних засадах державної політики сільського розвитку в Україні визначено перспективні вектори формування локальних механізмів розвитку підприємницького потенціалу, зокрема: стимулювання сільських громад до колективних дій у розв'язанні життєвих проблем із використанням місцевих активів/капіталів (методологічний підхід «знизу – угору» («від громади до держави»); формування в Україні сприятливого економічного соціального й інституційного середовища функціонування і розвитку сімейного типу господарювання в сільському господарстві; розроблення основних засад становлення сільської економіки, що ґрунтується на широкому використанні соціальних, інституційних і технологічних інновацій, а також локальних знань для реалізації потенціалу місцевих громад; підвищення ділової та громадянської активності членів сільських громад для використання ними локальних ресурсів і зовнішніх можливостей на засадах партнерства, зокрема з державою, для поліпшення якості життя на селі, подолання бідності, оновлення людського капіталу, збереження локальних екосистем; інституційна та фінансова підтримка сімейних господарств; диверсифікація сільської економіки та підвищення добробуту селян; місцевий розвиток і лідерство сільських громад [1].

Головними напрямками забезпечення розвитку сільських територій є розвиток сільськогосподарського виробництва, організація підприємств з переробки сільськогосподарської продукції та місцевої сировини, виробництво харчових продуктів, біопалива, будівельних матеріалів тощо. Важливими елементами сільської економіки мають стати сільськогосподарські кооперативи [9].

Інвестування в розвиток підприємницького потенціалу може стати одним із головних інструментів відновлення комплексного розвитку сільських територій на принципах інклюзивності, самоорганізації та сталості.

Висновки. Підвищення ефективності використання підприємницького потенціалу сільських територій потребує комплексного підходу: розвитку людського капіталу, підтримки локальних ініціатив, створення сприятливого інституційного середовища та впровадження сучасних бізнес-моделей. Успішна реалізація цього потенціалу залежить від синергії між державою, місцевим самоврядуванням, громадянським суспільством і сільськими мешканцями.

Список використаних джерел

1. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки : наукова доповідь / за ред. О. Бородіної, О. Шубравської ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2018. 152 с.
2. Бутенко А., Лазарева Є., Сарасва І. Методологічні аспекти визначення підприємницького потенціалу регіону. *Економічні інновації* : збірник наукових праць. Одеса : ІПРЕД НАН України, 2012. Вип. 51. С. 45–54.
3. Ващенко К., Кампо В., Лібанова Е. Державна політика розвитку підприємництва в Україні / за ред. К. Ващенка. Київ : ДП «ВД «Персонал»», 2010. 306 с.
4. Гадзало Я., Жук В. Наукові основи розвитку аграрного підприємництва та сільських територій за селозберігаючою моделлю : наукова доповідь. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. 80 с.
5. Корінець Р. Сільський розвиток: посібник для фахівців з аграрного та сільського розвитку територіальних громад, Київ, 2023. 157 с.
6. Лігоненко Л. Науковий аналіз поняття «потенціал регіону». *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 8 (23). С. 182–189.
7. Потенціал розвитку територій: методологічні засади формування і нарощення : монографія / О. Бобровська та ін. ; за заг. ред. О. Бобровської. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 362 с.
8. Скидан О., Швець Т., Плотнікова М., Костюк Л. Перспективні моделі розвитку підприємництва та публічного управління територіальних громад. *Наукові горизонти*. 2019. № 9 (82). С. 3–12.
9. Чорнобай Л., Мушкетик І. Перспективи комплексного розвитку сільських територій. *Modern Economics*. 2022. № 36. С. 152–157. DOI: 10.31521/modecon.V36(2022)-22.
10. Шаров Ю. Муніципальні послуги: шлях до високої якості : монографія. Мелітополь, 2008. 136 с.
11. Шпикуляк О., Малік М. Інституціональний аналіз розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки: методичний аспект. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 73–82.

Chornobai D. M.

Applicant of the Third Level of Higher Education “Doctor of Philosophy”

Specialty “Management”,

Higher Educational Institution “Podillia State University”

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

E-mail: chornobay.denys.7@gmail.com

ORCID: 0009-0002-9920-2237

THE ESSENCE, FEATURES AND SIGNIFICANCE OF THE ENTREPRENEURIAL POTENTIAL OF RURAL AREAS

Abstract

Rural areas are an important component of the economic, social and environmental development of each country. Their development largely depends on the effective use of entrepreneurial potential – a resource that is key to ensuring sustainable development.

Rural areas of Ukraine play an important role in ensuring food security, preserving the natural environment, developing national culture and traditions. Modern transformation processes in Ukraine, caused by both internal socio-economic changes and external challenges, in particular war, highlight the need to rethink rural development strategies. One of the key factors in such development is entrepreneurial potential, which can become the basis for mobilizing internal resources, stimulating economic growth, creating new jobs and forming sustainable communities.

Rural communities in the context of decentralization have acquired new powers in matters of local business development, but the implementation of these powers largely depends on the ability to activate existing entrepreneurial potential.

The article reveals the essence of the entrepreneurial potential of rural areas, examines its main structural components and features of formation in modern conditions. The key factors influencing the effectiveness of the use of entrepreneurial potential in the process of sustainable development of rural communities are considered. The importance of entrepreneurship as an important tool for strengthening the economy, improving the well-being of the population and activating human capital in rural areas is outlined.

Key words: entrepreneurial potential, rural areas, sustainable development, human capital, entrepreneurship, community development.

References

1. Borodina, O., & Shubravskaya, O. (2018). *Ahrarnyy i sil's'kyi rozvytok dlya zrostannya ta onovlennya ukrayins'koy ekonomiky [Agrarian and Rural Development for Growth and Renewal of the Ukrainian Economy]*. Kyiv: State Institution "Institute of Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine" [in Ukrainian].
2. Butenko, A., Lazareva, E., & Saraeva, I. (2012). Metodolohichni aspekty vyznachennya pidpryemnyts'koho potentsialu rehionu [Methodological aspects of determining the entrepreneurial potential of the region]. *Ekonomichni innovatsiyi – Economic innovations*, 51, 45–54. Odesa: IPREED NAS of Ukraine [in Ukrainian].
3. Vashchenko, K., Kampo, V., & Libanova, E. (2010). *Derzhavna polityka rozvytku pidpryemnytstva v Ukrayini [State Policy of Entrepreneurship Development in Ukraine]*. Kyiv: DP "VD "Personal" [in Ukrainian].
4. Hadzalo, Ya., & Zhuk, V. (2015). *Naukovi osnovy rozvytku ahrarnoho pidpryemnytstva ta sil's'kykh terytoriy za selozberihayuchoyu modellyu [Scientific foundations of the development of agricultural entrepreneurship and rural areas according to the village-preserving model]*. Kyiv: NNTS "IAE" [in Ukrainian].
5. Korinets R. (2023). *Sil's'kyi rozvytok: posibnyk dlya fakhivtsiv z ahrarnoho ta sil's'koho rozvytku terytorial'nykh hromad [Rural development: a guide for specialists in agrarian and rural development of territorial communities]*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Lihonenko, L. (2011). Naukovyy analiz ponyattya "potentsial rehionu" [Scientific analysis of the concept of "regional potential"]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini – Formation of market relations in Ukraine*, 8 (23), 182–189 [in Ukrainian].
7. Bobrovska, O., Krushelnyska, T., & Latynin, M. (2017). *Potentsial rozvytku terytoriy: metodolohichni zasady formuvannya i naroshchennya [Territorial Development Potential: Methodological Principles of Formation and Expansion]*. Dnipro: DRIDU NADU [in Ukrainian].
8. Skydan, O., Shvets, T., Plotnikova, M., & Kostyuk L. (2019). Perspektyvni modeli rozvytku pidpryemnytstva ta publichnoho upravlinnya terytorial'nykh hromad [Promising models of development of entrepreneurship and public administration of territorial communities]. *Naukovi horyzonty – Scientific horizons*, 9 (82), 3–12 [in Ukrainian].
9. Chornobai, L., & Mushenyk, I. (2022). Perspektyvy kompleksnoho rozvytku sil's'kykh terytoriy [Prospects for the integrated development of rural areas]. *Modern Economics*, 36, 152–157. Retrieved from [https://doi.org/10.31521/modecon.V36\(2022\)-22](https://doi.org/10.31521/modecon.V36(2022)-22).
10. Sharov, Yu. (2008). *Munitsypal'ni posluhy: shlyakh do vysokoyi yakosti [Municipal: the path to high quality]*. Melitopol [in Ukrainian].
11. Shpykulyak, O., & Malik, M. (2019). Instytutsional'nyy analiz rozvytku pidpryemnytstva v ahrarnomu sektori ekonomiky: metodychnyy aspekt [Institutional analysis of the development of entrepreneurship in the agricultural sector of the economy: a methodological aspect]. *Ekonomika APK – Economics of the Agricultural Complex*, 6, 73–82 [in Ukrainian].

Отримано: 25.06.2025

Рекомендовано: 31.07.2025

Опубліковано: 29.08.2025